

ANET BLEICH

JOOP DEN UYL 1919-1987. DROMER EN DOORDOUWER.

(Balans: Amsterdam 2008), 544 blz., prijs: € 35,00.

Het zal niemand zijn ontgaan: biografe Anet Bleich had niet te klagen over aandacht. Het boek was nog niet uit of de nieuwsrubrieken buitelden over elkaar heen. Maar hoeveel komen we te weten over de man die twintig jaar geleden overleed? Klopt het beeld van de bevlogen politicus, die de VVD onlangs inspireerde tot de opmerking: 'het tweede kabinet-Den Uyl is er toch gekomen en het zit daar,' wijzend naar de ploeg van premier Balkenende.

'Een onaangenaam mens.' Frits Bolkestein liet er in een discussie met Wouter Bos geen twijfel over bestaan. Hij had helemaal niks met Joop den Uyl. In het begin van zijn politieke carrière had de VVD-er korte tijd met Den Uyl in de Tweede Kamer

'Hij was in de eerste plaats een 'political man', bezig met politiek, niet zozeer met emoties.'

gezeten. Die korte periode kon Bolkestein niet kort genoeg zijn. In zijn ogen was Den Uyl de 'big spender', de man die met zijn waanzinnige vergezichten ons land naar de rand van de financiële afgrond had gebracht. Wouter Bos trok een andere conclusie. De PvdA-leider kwam niet met een persoonlijke kwalificatie – hij had Den Uyl immers niet echt gekend – maar met een persoonlijke ontboe-

zeming. De biografie had hem tot een nieuw inzicht gebracht. Het werd tijd dat we weer eens een beetje meer polariseren, zoals dat in de tijd van Den Uyl gebeurde. En dan met name op het gebied van de integratie. Die oproep werd hem niet in dank afgenomen. De oude sociaal-democraten die Den Uyl wél hadden gekend riepen in koor dat Bos er helemaal niks van had begrepen. Natuurlijk, er werd gepolariseerd in de jaren zeventig. Maar niet op maatschappelijke thema's, dat was volgens hen levensgevaarlijk. Wel in de politieke arena, met name richting de KVP en later het CDA.

Den Uyl – Van Agt

De uiteenlopende reacties laten goed zien hoeveel emoties Den Uyl opriep en blijkbaar nog steeds oproept. Hetzelfde is terug te zien in de krantenberich-

ten die kort na het verschijnen van het boek te lezen waren.

'Den Uyl had voor de oorlog rechts-nationalistische ideeën', 'Den Uyl hield de monarchie overeind'.

Het klopt, het staat er allemaal in. Maar in deze boekbespreking wil ik me beperken tot een periode die menigeen nog vers in het geheugen ligt, ook al is het alweer zo'n dertig jaar geleden: de tijd van de polarisatie. Met als hoogtepunt (of dieptepunt!) natuurlijk de fascinerende strijd tussen Joop den Uyl en Dries van Agt. Wat mij betreft is de biografie van Anet Bleich hier op z'n sterkst, en laat het tegelijkertijd zien wat ik mis in het boek. Daarover later meer. Voor een goed begrip van de relatie tussen Den Uyl en Van Agt is het goed om terug te keren naar het begin van het kabinet-Den Uyl, in de eerste helft van de jaren zeventig. Van Agt was

Ruud Slotboom is politiek verslaggever in Den Haag voor het Radio-1-Journaal en 'Met het oog op morgen'.

geen nieuwkomer in de politiek, hij was al minister geweest. Maar hij was diep onder de indruk van de PvdA-leider. Bleich: 'De man die officieel vice-premier was, mr. A.A.M. (Dries) van Agt, heeft ruiterlijk erkend dat hij totaal niet tegen de minister-president was opgewassen.'

Bleich citeert de toenmalige KVP'er: 'Er waren twee dingen die mij klein maakten, ook in mijn eigen ogen. Ik was geïmponeerd door Joop, door z'n enorme politieke ervaring, terwijl ik op nul binnenkwam behalve anderhalf jaar op Justitie in het kabinet-Biesheuvel. Als een jochie bij de bovenmeester, zo voelde ik het zelf. Ten tweede had ik geen enkele economische scholing en Joop was econoom par excellence, dus ook in dat opzicht was ik zozeer zijn mindere.'

Den Uyl vond het volgens Bleich al lang best dat Van Agt zich bescheiden opstelde in het rode kabinet met de witte rand. Hij hield vaderlijk, 'maar daardoor impliciet nogal hooghartig, rekening met Van Agts gebrek aan greep op het geheel.' Van Agt zelf in de biografie over de kabinetsvergaderingen: 'Ik vond het zelfs al beroerd als Joop uit de ministerraad wegliep omdat hij met weet-ik-wie ging telefoneren – meestal met Wim Kok, de FNV-voorzitter –, dan was hij een kwartier of zo weg. Hij schoof de hamer naar mij toe, ineens was ik de voorzitter en ik smachtte naar het moment dat hij zou terugkomen.'

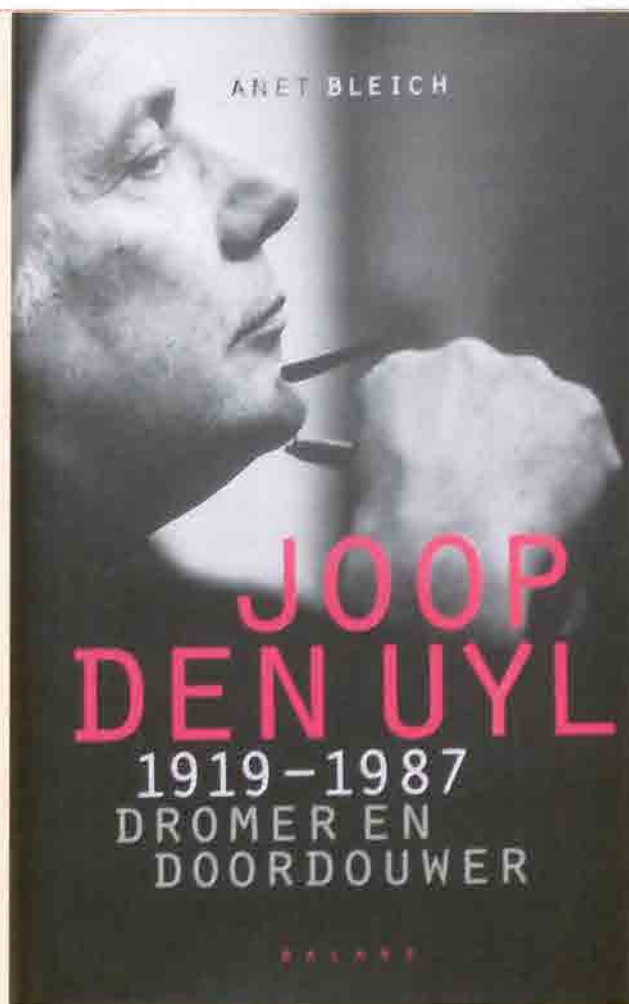
Onherstelbare schade

De onervaren nieuwkomer die hunkerde naar erkenning, tegenover de ervaren politieke rot die dacht: wat is dat voor

rare snuiter? Maar de rare snuiter groeide op en begon langzaam maar zeker zijn weg te vinden op het politieke toneel. Hoe meer tegenstand hij kreeg, hoe standvastiger hij werd. En tegenstand kreeg Van Agt. Niet eens zozeer van Den Uyl zelf als wel van andere PvdA-ers. Let wel: zonder dat Den Uyl ingreep!

Het ging mis in de abortus-kwestie rond de Bloemenhove-kliniek, toen Van Agt terzijde werd geschoven door de enige vrouw in het kabinet, minister Irene Vorriink van Volksgezondheid en Milieu. Van Agt wilde de kliniek sluiten, maar Vorriink was hem te slim af. De PvdA-minister liet het voornemen tot sluiting uitlekken en mobiliseerde het verzet, wat tot een grote oploop bij de kliniek leidde. Van Agt had het pleit verloren. En het liep helemaal uit de hand in de zaak van de kunsthandelaar Pieter Menten. Menten werd verdacht van oorlogsmisdaden, zou worden gearresteerd, maar kreeg vermoedelijk een tip en wist te ontkomen. Van Agt, als minister van Justitie verantwoordelijk, was een paar dagen eerder naar Roemenië gereisd om in een klooster tot zich zelf te komen. Hij werd met moeite opgespoord, keerde terug en stuntelde onvoorbereid in het kamerdebat. Menten werd later gepakt in Zwitserland, maar het kwaad was geschied.

Van Agt werd genadeloos aangepakt door kamerleden van de PvdA: Aad Kosto zei in het parlement: 'Er is twijfel gerezen aan de bekwaamheid van de minister om dit departement te leiden'. En Ed van Thijn slingerde Van Agt in het gezicht: 'Je

bent geen non-politicus, maar een middelmatig politicus zonder verantwoordelijkheidsbesef'. Van Agt was diep gekwetst en had lange tijd nodig om te herstellen van de klap. Hij was woedend. De relatie met de PvdA was voorgoed verziekt. En wat deed Den Uyl? Nageenog niets, concludeert Anet Bleich. Hij vond Van Agt een onberekenbare stoorzender en achtte het niet nodig zijn minister te steunen. Er zijn in het archief-Den Uyl wel wat kladjes gevonden, waarop in korte bewoordingen gesteld wordt dat de ministerraad geen twijfel koesterde aan de bekwaamheid van Van Agt. Maar stelt Bleich: 'Wilde Den Uyl dit tegen de media zeggen? Heeft hij dat gedaan? Wilde hij zo'n uitspraak aan de ministerraad voorleg-

gen? Onduidelijk, maar wat hier wel uit blijkt is dat Den Uyl gemerkt had dat Van Agt diep was beledigd, al zal hij zeker hebben onderschat hoe diep.'

Vragen

De biografie stelt hier een aantal logische vragen. Wat zou Den Uyl gedacht hebben? Waarom deed hij zo weinig? Terechte vragen. Maar toen ik deze passage in de biografie las, begreep ik ineens waarom ik bij het lezen een beetje teleurgesteld raakte in het boek. Regelmatig kwam bij mij de vraag naar boven: 'Wat zou Den Uyl er nou van hebben gevonden?' En dat is een gekke vraag als je een biografie leest. Je verwacht tenslotte dat je daar juist een antwoord op krijgt. Natuurlijk, op sommige momenten weet Bleich goed aan

het boek tegen een paar grote problemen is aangelopen. Den Uyl ging na het einde van zijn carrière snel dood en heeft geen tijd gehad om terug te kijken, laat staan z'n memoires te schrijven. Ook zijn vrouw Liesbeth, die ongetwijfeld veel gehoord moet hebben van haar man, is niet oud geworden. Dat maakt het schrijven van een biografie er niet makkelijker op.

A political man

Of ligt het allemaal een slag anders? Misschien hebben we wel een verkeerd beeld van de hoofdpersoon. Natuurlijk willen we graag weten wat hij dacht en voelde op cruciale momenten in zijn politieke loopbaan. Wat dat betreft zijn we kinderen van onze tijd. Politici schrijven tegenwoordig de ene na de andere weblog over

Uyl viel over de grondpolitiek, maar ging feitelijk te gronde aan de verziekte verhoudingen tussen de PvdA en de confessionelen. Het dieptepunt in de relatie tussen de twee kwam enkele jaren later met het tweede kabinet-Van Agt: de CDA-leider als premier en Den Uyl en D66'er Jan Terlouw als vice-premier.

Toenmalig minister Jos van Kemenade geeft een pijnlijk exacte beschrijving van het probleem: 'De spanning tussen die twee, de premier en de vice-premier, dat was niet om aan te zien. Van Agt leidde als premier de vergadering, maar Den Uyl nam telkens het woord, probeerde als het ware de leiding over te nemen. En dan wees Van Agt hem crop dat hij nu voorzitter was. Het was vreselijk.' Het tweede kabinet-Van Agt sneuvelde snel en Den Uyl verdween voorgoed uit het centrum van de macht.

'Hij vond Van Agt een onberekenbare stoorzender en achtte het niet nodig zijn minister te steunen.'

te geven hoe Den Uyl handelde en wat hij dacht. Maar op andere momenten is de hoofdpersoon merkwaardig ver weg, bijna afwezig. De biografie verandert dan in een historische beschrijving van een bepaalde periode. Dat geldt niet alleen voor bovenstaande passage over Den Uyl en Van Agt, maar ook bijvoorbeeld voor de periode-Drees, de provo-tijd en de mislukte formatie van het tweede kabinet-Den Uyl. Hoe kan dat? Licht het aan de bronnen of aan de biografie? Op die vraag kan eigenlijk alleen Bleich het antwoord geven. Ik kan me voorstellen dat ze bij het schrijven van

hun belevenissen en worden in talkshows gevraagd naar hun gedachten en gevoelens. Dat lag dertig jaar geleden anders. En het lag bij Den Uyl anders. Hij was in de eerste plaats een 'political man', bezig met politiek, niet zozeer met emoties. Bleich: 'Niet dat hij gevoelloos was, integendeel, maar politiek was politiek, daar kwamen volgens hem wel overtuiging, passie en gedrevenheid aan te pas, maar geen 'gewone' gevoelens als gekwetstheid, ijdelheid, sym- en antipathie.' Tussen Den Uyl en Van Agt kwam het zoals bekend nooit meer goed. Het kabinet Den

Tot slot

Bijna vijfhonderd pagina's over Den Uyl. Het is goed geschreven, helder, met veel informatie uit bronnen en gesprekken, met een mooi tijdsbeeld. En toch, ik gaf het al aan, het blijft een beetje onbevredigend. Was dit het nou? Waarom denk ik geregeld: wat zou hij hebben gedacht, wat zou hij hebben gevonden? Het is geen biografie waarbij in de huid van de hoofdpersoon wordt gekropen. Hebben we nu een ander beeld gekregen van Den Uyl? Nee. Is hij in historisch perspectief geplaatst? Deels. Begrijpen we hem nu beter? Ja, maar nog lang niet voldoende. Ik zie uit naar een volgende biografie over de hoofdpersoon.